

1924. AASTA 1. DETSEMBRI ÜLESTÖUSU MARKSISTLIK-LENINLIK KÄSITLUS 1920.—1930. AASTAIL

A. Viigi

NLKP ajaloo kateeder

Eesti töörahva relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924. aastal oli sündmuseks eesti proletariaadi ja EKP ajaloos, mis korduvalt on paelunud paljude uurijate huvi.

Käesolev artikkel on otseseks jätkuks selle kangelasliku ülestõusu käsitleste historiograafilisel jälgimisel, mida autor alustas kirjutisega «Eesti kodanluse väärkontseptsioonidest 1924. a. 1. detsembri ülestõusu kohta».¹

Autor on vaadelnud ülestõusust otseselt osavõtjate, EKP juhtivate tegelaste ja ajaloolaste, nagu J. Anveldi, O. Rästa, H. Tummetau, H. Pöögelmanni, A. Neibergi, N. Karotamme jt. seisukohti. Samuti on peatunud EKP vastasrinna esindajate J. Palvadre, P. Petersoni jt. väärkontseptsioonidel.

Artikli koostamisel on põhiliselt jälgitud isikulist ja kronoloogilist printsiipi.

Vahetult pärast ülestõusu ilmunud kirjutistes esineb veel ebatäpsusi ja mõningate momentide liigset rõhutamist, mis on tingitud puudulikust informatsioonist ja konspiratsiooninõuetest ning lahkkelidest EKP Keskkomitee ja VK(b)P Eesti Sektsioonide Büroo vahel.

Kõik nimetatud autorid on püüdnud analüüsida ülestõusu nurjumise põhjusi. See on probleem, mis läbib enamust kirjutistest.

Kõige rohkem peatus 1920. aastail ülestõusu küsimustel Jaan Anvelt. Tema pikemaks artiklikuks oli «Miks meie kaotasime?»² Ta püüab eelkõige anda vastuse küsimusele rahvahulkade meeoleu kohta. Tõendina revolutsioonilise tõusu kohta rahvahulkades toob

¹ Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised. Vihik 173. Töid NLKP ajaloo alalt III. Tartu, 1965.

² «Klassivõitlus», 1925, nr. 52.

ta hulgalised arreteerimised pärast ülestõusu lämmatamist. J. Anvelt kirjutab: « missugune valitsus on siis nõnda puruloll, et ta oma lojaalset rahvast ja truid sõdureid-madruseid nuhkide inkvisitsiooni kambritesse ja väljakohtu veristesse kätesse annab, et neid, nende sugulasi ja sõpru ning kogu laiu kihte valitsuse vastu ajada?»³

Rahvahulkade valmisolekut ülestõusuks hindab ta järgmiselt:

1. Kompartei lipu all oli määratu enamus tööstustöolistest, kes olid valmis partei kutsel tänavale tulema, nagu näitas 3. augusti demonstratsioon.

2. 99% kõigist töölisorganisatsioonidest oli kommunistide juhtida.

3. Maatööraha enamus oli pöörde ja töörahvavalitsuse poolt.

4. Kesktalupoeg vaatas pöördele ükskõikselt.

5. Suur osa riigiteenijatest olid ükskõiksed.

6. Sõjaväe enamus oli ükskõikne, kommunistide pooldajate arv oli suurem kui kodanliku vabariigi aktiivsete pooldajate arv⁴

Neid J. Anveldi seisukohti kinnitavad paljud faktid. Kõikjal üle maa toimus koosolekuid ja miitinguid, kus töölisel nõudsid nõukogude korra kehtestamist.

Kodanluse poolt koostatud süüdistusaktis J. Antoni, M. Kase, A. Kõvamehe jt. kohta öeldakse, et koosolekutel «kutsuti kõneleate poolt rahvast ülesse, et praegune Vabariigi valitsus otsekohe vägivaldselt tuleks kukutada, tööliste diktatuur maksma panna ning Eesti vabariiki ühendada Nõukogude Venega».⁵ 26. septembril võttis Lutheri vabrikus toimunud tööliste koosolek vastu resolutsiooni, milles öeldi: «Koosolek nõuab tööraha esindajatelt ja juhtivatelt organisatsioonidelt, et nad kodanliku valitsuse kõrvaldaksid ja meie, rakkuskäte esindajate valitsust teostaksid».⁶

Kommunistide mõju kasvust annab tunnistust asjaolu, et sõtsid kaotasid igasuguse pinna töölisliikumises, millest tunnistavad nende lüüasaamised koosolekutel.⁷

Maatöölise raskest olukorrast aga annavad tunnistust paljud palvekirjad⁸ Kuid vigade tõttu, mida EKP oli teinud maaküsimuses, ei olnud tal maarahva hulgas nii üksmeelset ja tugevat poolehoidu kui tööliste juures ja siin on Anvelt ilmselt maatööraha ja keskmiku valmisolekut revolutsiooniks üle hinnanud. Ka

³ Sealsamas, lk. 4.

⁴ Sealsamas, lk. 4—5.

⁵ Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee Arhiiv (EKPA), f. 27, nim. 3, s.-ü. 19, l. 309.

⁶ ENSV ORKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 45, l. 8.

⁷ «Teadete Leht», 1924, 12. aprill, lk. 3; «Sõna», 1924, 24. mai, lk. 5; «Meie Leht», 1924, 2. aug., lk. 3 jm.

⁸ EKPA, f. 6495, nim. 1, s.-ü. 141 jm.

riigiteenijate üldist ükskõiksust ei saa hinnata eriti soodustava tegurina ülestõusu puhul, sest nende hulgas oli siiski küllaldaselt neid, kes toetasid kodanlikku valitsust.

Kahtlemata oli sõjaväes suurel hulgal sõdureid, kes ei olnud rahul kehtiva korraga. Seda tõendab ka kindral A. Tõnissoni sa-lajane kiri 3. jaanuarist 1925. a., kus ta märgib: «III diviisi väe-osades on õige suur protsent kommunistliku ilmavaatega sõdu-reid, keda iga ülesande jaoks tarvitada ei saa».⁹ Siinjuures tuleb aga arvestada asjolu, et 1924. a. septembris oli tegevteenistusse tulnud uus vahetus ja vanemad sõdurid demobiliseeritud, mis nõrgendas parteiorganisatsioone sõjaväes ja seega vähendas EKP mõju. Mainitud olukorda märgib ka J. Anvelt ise oma artiklis.

Anvelt selgitab, et ülestõusu ei tohtinud alustada üldstreigi ja massilise väljaastumise ettevalmistamisega, mis oleks vastast hoia-tanud ja võimaldanud tal ülestõusu ennetada, varem relvad kätte haarata ja oma jõude koondada.

Ülestõusu nurjumise peamisteks põhjusteks toob J. Anvelt vilumatuse ja suured organisatsioonilised vead, nagu ebaõnnestu-mised peastaabi ja autotankide divisjoni vallutamisel, eeluurimis-vanglast ja arestimajadest vangide vabastamata jätmine, jõudude killustamine ja vastase pealetungi mitteamvestamine.

Kõigi nende vigade põhjuseks loeb J. Anvelt seda, et «...meil puudusid need kogemused, puudus see oskus, mis tarvis, et niisu-gust tõsist operatsiooni läbi viia, nagu on asutuste, kasarmute jne. organiseeritud «ülevõtmine». Veel vähem oskasime meie jõu-dusid hästi ära jaotada ja kaitseseisukorraks vastu panna, kuni reservid oleksid appi jõudnud».¹⁰

Kõik need J. Anveldi seisukohad on õiged. Jäi vaid väljatoo-mata seisukoht, et EKP ei osanud lõpuni ellu rakendada mark-sistlik-leninlikku revolutsiooniteooriat ülestõusust kui kunstist.

Samal ajal püüdsid VK(b)P Keskkomitee Eesti sektsioonide büroo liikmed J. Palvadre, P Peterson jt. tõestada, et 1. det-sembri ülestõusu võiduks ei olnud vajalikke majanduslikke ega poliitilisi eeldusi ning et see oli blankistlik vandenõu, kodanluse provokatsiooni tulemus, mis paratamatult nurjus.

«Edasis» kirjutati juba ülestõusule järgnevatel päevadel: «Kodanlus provotseeris töörahvast ülesastumisele. Kodanlus kut-sus töölisteklassi siis võitlusele, kui töölisteklass seda ei oleks pidanud tegema».¹¹ J. Palvadre aga kirjutas: «Eesti kodanlus äärmiste piinamistega, halastamata tapmistega, ikka suuremaks muutuva spekulatsiooniga, töötatööliste arvu kasvuga, tööliste

⁹ ENSV ORKA, f. 497, nim. 2, s.-ü. 654, l. 301.

¹⁰ «Klassivõitlus», 1925, nr. 52, lk. 8.

¹¹ K. T. Veri nõuab vere hinda. — «Edasi», 1924, 10. det., lk. 2.

näljutamisega ja kehvtalupoegade, asunikude ja maa proleta-
riaadi pigistamisega provotseeris 1. detsembril Tallinna kommu-
nistide vandeseltsliku ülesastumise. .»¹²

Ei ole õige väita, et kodanlus provotseeris ülestõusu. Töö-
rahva järjest tugevnev rõhumine oli paratamatu ajalooline sea-
duspärasus, sest kodanlus ei suutnud oma võimu muidu säilitada.

Oma kirjutises «Omapärane revolutsiooni teooria»¹³ püüab
J. Palvadre väita, nagu ei tunnistaks EKP Keskkomitee üldse
leninlikke seisukohti. Ta väidab, nagu eitaksid J. Anvelt, H. Tum-
meltau jt. töölisklassi ja kehvtalurahvast revolutsiooni kandva
jõuna ja peaksid ainsaks jõuks löögirühmi ja töölisklassi eelväge
— parteid, kes barrikaadidel võideldes revolutsiooni läbi viivad.
J. Palvadre püüab täielikult eitada rahva valmisolekut revolutsiooniliseks võitluseks. Ta ei tunnista neid põhjendusi, mida
J. Anvelt jt. on toonud revolutsioonilise meeoleolu kasvu tunnus-
tena. Ta kirjutab: «Rahulolematuses ei olene veel aktiivne välja-
astumine, lendlehe lugemine ei ole tõenduseks, et lugeja on val-
mis oma elu revolutsiooni hääks ohverdama, demonstratsioon ei
ole revolutsioon jne. jne.»¹⁴

Tema seisukoha paikapidamatust revolutsioonilise meeoleolu
puudumise kohta tunnistavad eespool toodud faktid.

Koos J. Palvadrega kaitseb ka P. Peterson seisukohta, et «sil-
mapilk ei olnud ülesastumiseks mitte küllalt soodne, organisat-
siooniliselt ei olnud kõik ettevalmistatud ja ülesastumises tehti
suuri taktilisi vigu».¹⁵

Revolutsioonilise situatsiooni olemasolu eitatakse ka pseudo-
nüümi E. R. all avaldatud kirjutistes.¹⁶

Mõningal juhul astutakse otseselt välja EKP juhtivate tege-
laste vastu ja seatakse nende asemele EKP vastasrinna jõude.
J. Palvadre kirjutab: «Kui 1. dets. juhid olukorda hinnata ei
suutnud ja väikekodanlikkudel tunnetel end petta lasksid ning
revolutsioonilist arenemist ja käiku juhtida ei osanud, siis töölis-
klassil ja kommunistlikul parteil on küllalt suudet, et üles lükata
oma hulgast kindlad enamlaste revolutsiooni juhid, leninlased,
kes Eesti töölisklassi ja kehvtalupoega võidule viivad Eesti fa-
šistliku kodanluse üle».¹⁷ Oma seisukohtade kinnitamiseks kasu-
tavad EKP vastasrindlased sageli lubamatut võtet. Nad võtsid

¹² J. Palvadre. Eesti kodanlus pidutseb. — «Edasi», 1925, 24. veebr., lk. 2.

¹³ «Edasi», 1925, 5. apr., nr. 78.

¹⁴ «Edasi», 1925, 5. apr., lk. 5.

¹⁵ P. Peterson. «Klassivõitlus», nr. 52; «Edasi», 1925, 29. märts, lk. 7.

¹⁶ E. R. Mida peaks õppima Eesti töörahvas 1. detsembrist. — «Edasi», 1925, 6. märts ja E. R. Veel mõnda 1. detsembrist. «Edasi», 1925, 26. märts.

¹⁷ J. Palvadre. Eesti kodanlus pidutseb. — «Edasi», 1925, 24. veebr., lk. 2.

J. Anveldi jt. kirjutistest üksikuid kontekstist eraldatud tsitaate ja tõlgitsesid neid meelevaldselt (J. Palvadre ja P. Petersoni mainitud kirjutistes).

Et lahendada lõplikult 1. detsembri ülestõusu hindamise probleemid, otsustas EKP Keskkomitee kokku kutsuda ülestõusust osavõtjate konverentsi, mis toimus Leningradis 19.—20. aprillini 1925. aastal. Siin esinesid sissejuhatava sõnavõtuga H. Pöögelmann ja pikema ülevaatega ülestõusust J. Anvelt ning ülestõusu staabiülem K. Rimm. Arvukates sõnavõttudes tunnistati õigeks EKP KK seisukohad ülestõusu objektiivsete tingimuste hindamisel.

Anvelt oma aruandes täpsustab mõningaid «Klassivõitluses» avaldatud seisukohti. Nii näiteks märgib ta, et I pataljonist tuli kokku võrdlemisi vähe mehi, mis mõjus rusuvalt nii komandõridele kui ka meestele.¹⁸ Ka ülestõusu nurjumise peapõhjusest väljendab ta siin selgemalt kui oma eelmises artiklis, öeldes, et «meie ülestõusu kunstis ei olnud nii osavad kui kodanlus sõjariistus ülestõusu mahasurumises».¹⁹

Detsembriülestõusu esimese aastapäeva puhul rõhutas Anvelt õppetunnina tulevastele ülestõusudele võitlussalkade organiseerimist konspiratsiooni tingimustes.²⁰ Ta kirjutab: «1. detsembri ülestõusu kogemusi hinnates ja tulevasteks võitlusteks alles hoides tuleb Eesti töörahval 1924. a. võitlussalkade organiseerimist selle võitlustejärgu tähtsama pärandusena silmas pidada».²¹

Sama probleemi juurde tuleb J. Anvelt tagasi veel 1929. aastal.²² Kirjeldades siin võitlussalkade organiseerimist ja kogunemist, rõhutab ta, et sõjariistus ülestõusu puhul on määratu suure tähtsusega ootamatu pealetungimine. Et mitte ootamatust valesti mõista, ta selgitab: «Muidugi proletaarne revolutsioon ei saa olla ootamatu selle sõna üldises mõttes. Hulki ei saa võitluseks ette valmistada salaja, vaid revolutsioonilise liikumise tõus kuni ta haripunktini on ühenduses vastava laiaulatusliku kihutustööga suusõnal ja kirjateel, meelevaldustega jne.»²³

Kuigi J. Anvelt omistab väga suurt tähtsust konspiratiivsusse kui edu pandile võitlussalkade organiseerimisel ja kogunemisel, mõjus see teisest küljest nende võitlusvõimet pidurdavalt. Seda märgiti ka 1. detsembri ülestõusust osavõtjate konverentsil, kus Tuul (varjunimi) arvas, et konspiratiivsusse tõttu ei olnud

¹⁸ EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 288, l. 43.

¹⁹ Sealsamas, l. 48.

²⁰ J. A. 1. detsembri sõjariistus ülestõusu aastapäeva puhul. — «Klassivõitlus», 1925, nr. 69/70.

²¹ Sealsamas, lk. 4.

²² J. A. Paarist 1. detsembri õppetunnist. — «Klassivõitlus», 1929, nr. 113/114.

²³ Sealsamas.

lööksalkade liikmeil ülevaadet olukorrast. Inimesed, kes tulid kokku, ei teadnud, et tuleb väljaastumine ja ei olnud seepärast vastavalt riides ega valmistunud koheseks väljaastumiseks. See-tõttu langes meeoleu.²⁴

Teise probleemina käsitleb Anvelt selles kirjutises sõjaväe-osade väljatoomist. Ta märgib veel kord, et ülestõusjate mõju väeosades vähendas vanemate sõdurite demobiliseerimine paar kuud enne ülestõusu. Sellest hoolimata loodeti mõned väeosad välja tuua, eelkõige aga 10. jalaväerügementi. Siin sündmuste kirjeldamisel J. Anvelt eksib. Ta märgib, nagu oleks võitlussalk läinud kasarmusse, äratanud meeskonna ja hakanud seda üles-tõusule agiteerima. Sõdurid aga kahelnud, kas pole mitte tegemist provokatsiooniga ja lõpuks jõudnud kohale ohvitserid, kes koos hallparunite poegade-ga võitlussalga vangi võtnud.²⁵

Tegelikult aga tabas võitlussalka ootamatus. Kui nad jõudsid kasarmu juurde, oli õppekomando hommikuseks laskmiseks laske-tiirul tavalisest varem äratatud²⁶ ja seepärast ei olnud võimalik kasarmusse tungida.

Õigesti hindab J. Anvelt sündmuste käiku maalenüväe divis-jonis. Ta tunnistab suureks veaks pärast edukat divisjoni valluta-mist passiivsele ootavale seisukohale jäämist ja kõigile relvade jaotamist.

Ülestõusu ettevalmistuse otsese juhina on J. Anvelt suutnud oma kirjutistes anda marksistliku ja võrdlemisi objektiivse hin-nangu ülestõusu eeldustele, käigule ja nurjumise põhjustele.

Nõukogude Liidus ja teistes maades elunevate eestlaste-revo-lutsionääride hulgas abi organiseerimiseks vabatahtlike näol moo-dustati sõjaväeline kolmik, kuhu kuulusid Keskkomitee liikmed Otto Rästas ja Rudolf Vakmann ning sõjaasjanduse spetsialist Harald Tummeltau. Oma panuse on nad andnud ka ülestõusu uurimisel.

Nagu eespool märgitud, ilmus tuba 5. detsembril «Edasi» veergudel H. Tummeltau kirjutis²⁷ Autor ise märgib, et andmete puudumise tõttu ei saa veel mingit üksikasjalikumalt ülevaadet ülestõusust anda. Ta peatub lühidalt vaid võitlussalkade tegevu-sel tähtsamatel objektidel.

Pikema kirjutisega esineb ta aga peagi «Klassivõitluses».²⁸ Sissejuhatavas osas toonitab H. Tummeltau revolutsioonilise si-tuatsiooni küpsemist, mis väljendub Tööraha Ühise Väerinna

²⁴ EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 288, l. 102—104.

²⁵ J. A. Paarist 1. detsembri õppetunnist. — «Klassivõitlus», 1929, nr. 113/114.

²⁶ ENSV ORRKA, f. 957, nim. 1, s.-ü. 248, l. 54.

²⁷ H. T. Tööraha sõjariistus ülestõus Eestis. — «Edasi», 1924, 25. det.

²⁸ H. T. Eesti töörahva võitlusväerind 1. detsembril 1924. — «Klassivõit-lus», 1924/25, nr. 48.

tugevnemises ning valitsevate kihtide kriisis. Võitlussalkade tegevuses näeb ta kaht ülesannet — kodanliku võimuaparaadi valutamist ja kodanluse vastupanu elavjõu hävitamist. Esimese osatäitsid lööksalgad edukalt, kuid teist osa ei suudetud täita ja see tõttu ei saadud asuda sellega tihedalt seotud järgmiste ülesannete lahendamisele — hulkade mobiliseerimisele ja ajutise revolutsioonilise töörahvavõimu kujundamisele. Kodanluse elavjõu vastu suunatud rünnakute ebaõnnestumist seletab H. Tummeltau puhtsõjaliste puudustega. Seega taandub kogu ülestõusu nurjumine sõjalistele yigadele. Väär on ka arvamus, et alles siis oleks tulnud töölishulgad võitlusse kaasa tõmmata, kui kodanluse elavjõud eelsalkade poolt on purustatud. Rahvahulgad oleks tulnud aktiivseks võitluseks kaasa tõmmata kohe koos esimeste edusamudega.

Vastuseks kodanliku Eesti ajakirjanduse seisukohtadele, et ülestõusu likvideerisid isamaavaimustusest haaratud rahvas ja truu sõjavägi, näitab Tummeltau ülestõusu mahasurumiseks kasutatud väeosi loetledes, et selleks oli Eesti tõusikkodanluse kaardivägi, kuna üldiselt sõjavägi ja isegi nooremad ohvitserid sündmuste käigust eemaldatud olid.

Ülestõusu viienda aastapäeva puhul ilmunud lühikeses kirjutises²⁹ astub ta välja nende vastu, kes pidasid ülestõusu salanõuks või kommunistide mässuks. Ta kirjutab: «Parteil oli kaks teed: kas asuda sõjariistus ülestõusu korraldama kõigi sõjaliste nõuete järele, või ootama jääda, millal mass loodusjõuliselt ise uulitsale valgub. Võis kompartei viimasele seisukohale jääda ja käed rüpes oodata? Loomulikult ei, sest see oleks töörahva äraandmine olnud, see oleks paljaste kätega masside kodanluse kuulipildujate, suurtükkide, tankide ja teiste sõjariistade tule alla viimine olnud».³⁰

Kirjutades kaotuse põhjustest, toob ta ära samad sõjalised puudused, millest kõneles J. Anvelt, märkides, et kui kõikjal oleks suudetud mitu tundi vastu pidada nagu lennuväljal, siis oleks olukord muutunud. Ta ei too aga esile, et just kaitsese jäämine oligi suureks veaks. Ühtlasi korrigeerib ta oma varasemat seisukohta masside väljaastumise suhtes ja jõuab järeldusele, et staap ei osanud ühendada eelsalkade sõjalist lööki masside väljaastumisega ja hulgad jäid tänavale väljumisega hiljaks.

Ka Otto Rästas oma kirjutises³¹ näitab, et ülestõus ei olnud blankistlik. Ta märgib: «Kommunistlik Partei võis eksida üksikute silmapilkude hindamises, kuid üldine seisukorra hindamine

²⁹ H. Tummeltau. Detsembri kommunaaride mälestuseks. — «Edasi», 1929, 29. nov.

³⁰ Sealsamas.

³¹ O. R. 1. detsembri sündmustest. — «Klassivõitlus», 1925, nr. 49.

valitseva majandusliste ja poliitiliste vahekordade juures oli õige». ³² Ta selgitab, et kodanliku diktatuuri tingimustes oli tööliklassil võimatu end tervenisti sõjariistu panna. Relvastamata massi tänavatele ilmumisel oleks see kodanluse lööksalkade poolt kohe purustatud ja seepärast tuli alustada proletariaadi relvastatud lööksalkade tegevusega.

Sama mõtet kordab ta ülestõusu viiendal aastapäeval ³³. Toetudes Lenini seisukohtadele ülestõusust kirjutab O. Rästas, et ülestõusu alustamiseks peavad olema vastavad eeltingimused ja nende olemasolul ei või lahti öelda ülestõusust, kuigi need veel ei kindlusta ülestõusu kaotuse eest. Kuna ülestõus on kunst, siis ei või toetuda mitte ainult kõige parematele eeltingimustele, vaid tuleb ülestõusu ette valmistada organisatsiooniliselt, tehniliselt ja agitatsiooniliselt, et seda tõesti kui kunsti läbi viia. O. Rästas märgib, et see viimane tingimus oli revolutsionääridele kõige vähem selge. Seega on O. Rästas jõudnud marksistlik-leninlikule seisukohale ülestõusust kui kunstist.

Samas ajalehes on R. Vakmanni kirjutis, ³⁴ milles ta analüüsib majanduslikku ja poliitilist olukorda Eestis enne ülestõusu. Ka tema asub seisukohale, et EKP-l ei olnud teist võimalust kui organiseerida ülestõusu. «Tal oli tarvis võidelda. Teist teed peale sõjariistus võitluse siis ei olnud. Igatahes oleks häbistavam olnud, kui ta siis oma klassivaenlasele ilma võitluseta oleks alla andnud», ³⁵ kirjutab Vakmann.

Ülestõusu tundmaõppimise vajadust on rõhutanud ka Hans Pöggelmann. Ülestõusust osavõtnute konverentsi avades ta ütles: «EKP Keskkomitee loodab, et ühisel nõupidamisel on võimalik välja selgitada, missuguseid vigu tehti selles väljaastumises kui ka seda, mis tõesti kasulik ja õige oli ülestõususes. Keskkomitee loodab, et see õppetund kasuks ei tule mitte üksi Eestimaa töörahva edaspidistele võitlustele, mis mitte ei soiku, vaid et see õppetund Eestimaa töörahva võitlusest on meie poolt veeringuks ka ülemaailmse töörahva võitluskogemuste salve». ³⁶

Hiljem oma sõnavõtus ta näitab, et isegi Eesti kodanlus oli sunnitud tunnistama suurt organiseerimistööd just laiade rahvahulkade keskel ja ülestõusu momendi sobivust. ³⁷

Oma raamatus «Klassivõitluse ajalugu» ³⁸ käsitleb ta revolutsioonilise situatsiooni kujunemist ja ülestõusu ettevalmistamist

³² Sealsamas, lk. 9.

³³ O. R. Viis aastat pärast 1. detsembrit. — «Edasi», 1929, 29. nov.

³⁴ R. Vakmann. Miks 1. detsembril ülestõus sündis? — «Edasi», 1929, 29. nov.

³⁵ Sealsamas, lk. 3.

³⁶ EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 288, l. 12—13.

³⁷ Sealsamas, l. 111—112.

³⁸ H. Pöggelmann. Klassivõitluse ajalugu. Leningrad, 1928.

1924. aasta kevadest alates. Ta kirjutab, et «kuude viisi organiseeriti tööliste hulkades, sõjaväes, maal küldes neid salku, kusjuures ühteaegu ka üldist seisukorda kõige teravamalt silmas peeti ja igasuguseid mõjusid ja meeolelu arenemist kaaluti».³⁹

Ülestõusu kaotuse kohta ütleb H. Pöögelmann: «Ja kui 1. detsembri väljaastumine siiski kaotusega lõppes, siis mitte sellepärast, et pinda ei oleks olnud või jõudude vahekorda valesti oleks hinnatud, vaid sellepärast, et olemasolevate jõudude ärakasutamisel vigu tehti, et korralduses puudusi oli ja osalt ettenägemata takistused ette tulid, mis proletariaadile lüüasaamise tõi».⁴⁰

Kuigi H. Pöögelmanni hinnang on õige, ei ole see ammendav ülestõusu nurjumise põhjuste hindamisel.

1920. aastal käsitlesid detsembriülestõusu veel Joh. Reesen ja L. Looring. Joh. Reesen oma kirjutises «1. detsembri majanduslikud eeldused»⁴¹ selgitab, et kuigi Eestis oli tööstusproletariaat vähemuses ja moodustas vaid 16⁰/₀ rahva üldarvust, siis oli tal küllaldaselt liitlasi transpordi, side, majateenijate, riigiteenijate ja omavalitsuse teenijate näol, kes samuti olid palgatöölised. Analüüsidest rahvakihtide jagunemist maal, nimetab ta proletariaadi otseseks liitlaseks 50—60 tuhandet palgatöölist ja suuremat osa kandi- ja rendikohapidajaid, popse ning kehvi kalureid. Reesen leiab, et usk pureleva ja riiki varastava kodanluse võimu püsivusse langes kõigis kihtides ja jõuabki lõppkokkuvõttele, et majanduslikud eeltingimused olid ülestõusuks olemas ning poliitiliste jõudude ülekaal kaldus proletariaadi kasuks. Revolutsioon oleks võitnud, väidab Reesen, kui mitte suuri vigu poleks tehtud. Nende juures aga autor ei peatu ega näita neid lähemalt.

L. Looring oma kirjutistes⁴² käsitleb samu probleeme analoogiliste seisukohtadega.

Sügavam teoreetiline hinnang anti 1. detsembri ülestõusule 1930. aastal «Pravdas»: «Kuid mispärast Tallinna ülestõus siiski lõppes proletariaadi kaotusega? Mispärast masside üldise revolutsioonilise meeolelu juures, olukorras, kus elanikkonna määratu enamus ilmselt toetas kommunistliku partei loosungeid, kus kodanlikud ülemkihid olid peaaegu täielikult laostunud, kus oli olemas ülestõusu suurepäraselt läbimõeldud sõjaline plaan, ülestõusul, relvastatud võitlusel edu ei olnud? Tallinna ülestõusu nurjumise peamine põhjus seisab selles, et eesti seltsimehed ei saanud õigesti aru Lenini nõuetest relvastatud ülestõusust kui kunstist».⁴³ Artiklis rõhutatakse, et otsustaval momendil jäid töö-

³⁹ H. Pöögelmann. Klassivõitluse ajalugu, lk. 141.

⁴⁰ Sealsamas.

⁴¹ «Edasi», 1925, 1. det.

⁴² L. L. 1. det. poliitilised eeldused. — «Edasi», 1925, 1. det. ja L. L. 1. detsember 1924. — «Edasi», 1927, 29. nov.

⁴³ Декабрьское восстание в Эстонии. — «Правда», 1930, 1 декабря.

tajate massid passiivseteks pealtvaatajateks. EKP ei osanud ühendada eelsalkade väljaastumist masside väljaastumisega.

«Pravdas» avaldatud seisukoht, et EKP ei suutnud lõpuni tunnetada Lenini nõudeid relvastatud ülestõusust kui kunstist, on aluseks kõigile kirjutistele, mis avaldati pärast 1. detsembrit 1930. Vastavalt sellele võibki hinnata 1930. aastail ilmunud kirjutisi ülestõusu kohta sammuks edasi võrreldes 1920. aastail avaldatud kirjutistega, kus üldse ei osatud näha ülestõusu kui kunsti alahindamist või siis märgiti seda nagu möödamattes, seda kaotuse peapõhjuseks esile toomata.

1931. aastal ilmus A. Neibergeri raamat «Relvastatud ülestõus».⁴⁴ Siin on autor võrrelnud tähtsamaid relvastatud ülestõuse ja andnud ühtlasi ka detsembriülestõusu kohta lühikese ajaliku analüüsiva ülevaate.

Vaadeldes üldist poliitilist olukorda kodanlikus Eestis 1924. aastal, jõuab autor järeldusele, et EKP seisukoht poliitilise olukorra sobivusest võiduka ülestõusu organiseerimiseks ja proletariaadi diktatuuri kehtestamiseks vastas tegelikele tingimustele.

A. Neiberger vaatleb veel ülestõusu sõjalis-organisatsioonilist ettevalmistamist, ülestõusu käiku ja nurjumise põhjusi. Analüüsi tulemusena näitab autor neid vigu, mis ülestõususes esinesid. Ta toob välja järgmised põhivead: 1. Ülestõusu juhtkond hindas üle Tallinna garnisoni sõjavägede laostumise astet ja partei sõjalise organisatsiooni jõude. 2. Ülestõusu plaan ja ülesanded, mis anti üksikutele gruppidele, ei vastanud sõjalise organisatsiooni jõududele. 3. Kuigi võitlusgruppid läksid lahingusse suure entusiasmiga, siis enamus kaotas selle pärast esimest ebaõnnestumist. 4. Kõik võitlejad ei osanud käsitseda relvi, mis neil olid kasutada. 5. Mõningate objektide luure oli väga pealiskaudselt teostatud. 6. Side ja koostöö üksikute gruppide vahel oli väga nõrk. Otsustavaks ülestõusu käigule peab A. Neiberger asjaolu, et väikesed löökrühmad, kes alustasid ülestõusu, osutasid isoleerituiks Tallinna töölisklassi massidest. Massid ei võtnud võitlusest aktiivselt osa, nad osutasid passiivseteks kõrvalseisjateks. Partei ei suutnud töölisklassi hulki organiseerida ja kaasa tõmmata aktiivsesse võitlusse võimu eest üheaegselt väljaastunud lööksalklastega.⁴⁵

Seda seisukohta on autor korduvalt toonitanud. Samas selgitab ta, et ei tohi teha järeldust, nagu poleks töölisklassi hulgal olnud küllalt revolutsioonilised. Küll aga polnud Tallinna töölisklass poliitiliselt ja organisatsiooniliselt ülestõusuks ettevalmistatud just 1. detsembriks. Partei hindas üle kitsalt sõjalist momenti ülestõususes ja alahindas massilise revolutsioonilise liikumise

⁴⁴ А. Ю. Нейберг. Вооруженное восстание. М.—Л., 1931.

⁴⁵ Sealsamas, lk. 28, 47—50, 138, 150.

tähtsust. Ootamatus mõjus kõigile. Partei üleminek aktiivsele tegevusele oli liiga järsk.⁴⁶

Mainitud uurimuse suurimaks väärtuseks tulebki lugeda, et autor kasutada oleva materjali põhjal on analüüsinud lööksalkade ja rahvasside tegevuse vahetõrka ning andnud sellele objektiivse hinnangu. Eelnevates töödes pöörati sellele vähem tähelepanu ja mõningal määral hinnati üle rahvahulkade aktiivsust. Tähelepanu väärib just seisukoht, et kuigi rahvasside oli ülestõusuks ette valmistatud, siis seda üldiselt ja mitte konkreetselt 1. detsembriks. Seetõttu oli ülestõus mitte ainult kodanlusele vaid ka töölisklassile ootamatu ning ei osatud kiiresti oma kohta ülestõusust leida. Teiselt poolt ta näitab, et täiesti ekslikud olid EKP vastasrinnas seisukohad, mis täielikult eitasid rahvahulkade valmisolekut ülestõusuks.

Teatud sarnasus A. Neibergi käsitlusega on Kiiremehe varjunime all kirjutatud artiklil.⁴⁷ Ka tema peab kaotuse peapõhjuseks, et EKP ei osanud ühendada lööksalkade väljaastumist töölisklasside väljaastumisega. Ta kirjutab: «Kuid EKP tegi rea organisatsioonilisi ja sõjalisi vigu ning ei suutnud tegelikult seostada neid kaht ülesannet, s. o. avangardi väljaastumist paralleelselt rahvasside relvastamise ja väljaastumisega».⁴⁸

Kuigi autor kõneleb vaprustest, mida näidati objektide kaitsmisel, kui kodanlus asus pealetungile — kirjutab ta ka, et vaenlase pikemasse sõjalisse tegevusse tõmbamise asemel taganesid ülestõusnud ebaedu puhul ja jätsid initsiatiivi vaenlasele. Isegi küllaldase edu puhul lennuväedivisjonis ülestõusjad ei arendanud pealetungi ega läinud appi seltsimeestele linnas, vaid asusid kaitsesele, mis on ülestõusu surmaks.⁴⁹

Kiiremees asub kindlalt seisukohal, et tegemist ei olnud mingi blankistliku vandenõuga, sest 1924. aastal olid Eestis kõik tingimused olemas, mis määravad revolutsioonilise situatsiooni.

Tubliks saavutuseks 1. detsembri ülestõusu uurimisel on N. Karotamme artikkel.⁵⁰

Ta asub lahendama ülestõusu eeldusi revolutsioonilise situatsiooni kolme põhitõrka seisukohast. Analüüsides kodanluse olukorda ta näitab, et Eestis oli 1924. a. sügiseks kujunenud terav kriis. Kodanlus ei saanud enam endiselt edasi elada ja valitseda. Suur tööpuudus ja majanduslik kriis olid viinud töölisklasside olukorra tunduvalt halvenemisele ning rahvahulgad olid nihkunud tunduvalt pahemale poole.

⁴⁶ Sealsamas, lk. 50, 164.

⁴⁷ К и й р е м е е с. Ревельское восстание 1924 г. — Очерки по истории вооруженных восстаний. Т. II. Вып. 1. М.—Л., 1931.

⁴⁸ Sealsamas, lk. 111.

⁴⁹ Sealsamas, lk. 109.

⁵⁰ N. K a r o t a m m. 1924. a. 1. dets. sõjariistus ülestõusu kümneandal

Edasi näitab N. Karotamm, et olid olemas ka sellised tegurid nagu tugev kommunistlik partei, mille lipu all oli tööliste enamus, rääkimata poliitiliselt aktiivsest tööliiskonnast. Partei oli purustanud reformismi ja oportunisti mõju tööliisklassi hulgas. Ta selgitab, et kuigi võrdlemisi laiad kehvtalurahvahulgad olid EKP ideelise mõju all ja kohati isegi keskmikud pooldasid Tööraha Ühist Väerinda, siis seda kahandasid Eesti Tööraha Kommuuni poolt tehtud vead maa- ja talurahvaküsimuses. Kuigi EKP Keskkomitee «Avalikus kirjas» 15. oktoobrist 1924. a. ja 19. oktoobril ilmunud «Kommunisti» artiklis «Proletaarne revolutsioon ja talurahvas» selgitati EKP seisukohta maaküsimuses, ei jõudnud need kirjutised kaugeltki veel kõigi talupoegadeni. Ühisrindede 12 nõudmise hulgas tõlgitseti punkti — mõisate tükeldamine seisma — paljude poolt selliselt, et mõisad jäävad terveks ning lähevad kas riiklikule harimisele või talupoegade ühisharimisele. Sellisele tõlgitsusele aitasid kaasa kodanlus ja sotsid. EKP õiged seisukohad maa- ja talurahvaküsimuses ei ulatunud aga laiadesse rahvahulkadesse. Siit teebki autor väga õige järelduse, et EKP ei suutnud lõpuni lahendada proletariaadi liitlase küsimust ülestõusu läbiviimisel. Seega on N. Karotamm proletariaadi liitlase küsimust ülestõusus suutnud sügavamalt lahendada kui eelnevate tööde autorid, kes sageli talurahva valmisolekut revolutsiooniks on üle hinnanud.

Ülestõusu ettevalmistamise peamiseks veaks peab N. Karotamm asjaolu, et pearõhk pandi ootamatusele ja lööksalkade tegevusele, kuna hulkade laienevaid ja teravnevaid väljaastumisi ei organiseeritud, mille tulemusena partei ei suutnud ülestõusus lööksalkade väljaastumist ühendada hulkade võitlusega.⁵¹ Ebaselgeks jääb, mida autor mõtleb hulkade väljaastumise all, sest ta ise lisab, et need ei tohi muutuda revolutsiooniliste jõudude raiskamiseks ja pillamiseks. Tegelikult olid ju masside revolutsiooniliseks väljaastumiseks nõupidamised ja koosolekud, kus nõuti kodanliku korra kukutamist, 3. augusti demonstratsioon jne.

Õigesti märgib N. Karotamm, et tööliishulkadel ei olnud selge, mida nad pidid ülestõusu puhul tegema ja see oli ka kahtlemata üheks põhjuseks, miks nad kohe ei lülitunud aktiivsesse tegevusse.

Autor peatub ülestõusu läbiviimisel kui kunstil ja näitab üksikasjalikult, milliste vigadega oli tegemist ning teeb lõppjärelduse: «Vaadates 1. dets. sõjariistus ülestõusu ettevalmistamist ja läbiviimist, näeme meie, et EKP ei suutnud lõpuni teostada sõjariistus ülestõusu kui kunsti. .»⁵²

⁵¹ N. Karotamm. 1924. a. 1. dets. sõjariistus ülestõusu kümnendal aastapäeval. — «Klassivõitlus», 1934, nr. 11, lk. 4—5.

⁵² Sealsamas, lk. 7.

1920. aastail esinenud autoritest kirjutavad 1930. aastail uuesti ülestõusust H. Tummeltau, Joh. Reesen ja L. Looring.

H. Tummeltau oma kirjutises «Detsembri kaotuse peapõhjused»⁵³ käsitleb samu probleeme, mis varasemateski kirjutistes ja ka kontseptsioon on põhiliselt sama. Ta vaidleb vastu A. Neibergi väidetele, et ülestõus sündis liiga järsku ja ootamatult ning et massid ei olnud selleks poliitiliselt ega organisatsiooniliselt ettevalmistatud. Ta kirjutab: «Just masside revolutsiooniline tõus oli see, mis kutsus eelsalga võitlustegevuse välja 1. detsembril. Maidemonstratsioonid, augustirahutused, «149» protsess, — kas sellest küllalt ei olnud, et õigustada eelsalga väljaastumist? Sm. Neiberg aga ei suuda vahet teha eelsalga väljaastumise poliitilise ja vormilise külje juures. .».⁵⁴ Tummeltau ei mõista siin õigesti Neibergi seisukohta. Nagu eespool märgitud, näitas Neiberg, et kuigi EKP tegi laialdast tööd rahvahulkade ettevalmistamisel relvastatud ülestõusuks ja rahvas oli revolutsiooniliselt meelesstatud, saabus ülestõusu moment ikka kuidagi ootamatult ja see esimesel momendil paralüseeris rahvahulgad. Selleks on käesoleva artikli autori arvates A. Neibergil õigus. Vastasel korral oleksid hulgad kiiresti sekkunud ülestõusu käiku. Ka H. Tummeltau jõuab ise järeldusele, et ilma laiade hulkade võitlusse tõmbamata, ilma jõudude alalise kasvuta otsustavas lahingus ei võida proletariaat relvastatud ülestõusus ja seepärast tuleb erilist tähelepanu pöörata sellele, kuidas kindlustada laiade töörahhulkade tegelikku osavõttu tänavavõitlusest juba esimesest lahingutunnist peale. Seepärast ei piisagi ainult revolutsioonilisest meeolust, vaid on tarvis osata võidelda ja partei peab oskama massi võitluses juhtida.⁵⁵

Veel kord astub H. Tummeltau välja oportunistlike seisukohtade vastu, nagu oleks EKP hinnanud revolutsioonilist situatsiooni valesti ja tahtnud töörahhva võimu kehtima panna laiade hulkade seljataga.

Oma põhikontseptsioonis ülestõusu hindamisel toetub ta «Pravda» artiklile.

L. Looring oma artiklis «Mõnedest EKP küsimustest pärast Oktoobrirevolutsiooni»⁵⁶ käsitleb ka 1. detsembri ülestõusu. Minneid uusi seisukohti ta siin ei esita. Ta rõhutab ülestõusu nurjumise peapõhjuseks partei oskamatus lõpuni kasutada leninlikku ülestõusu kunsti ja eelsalkade väljaastumist ühendada hulkade väljaastumisega. Vastulöögi andmiseks EKP vastasrinna seisukohtadele kasutab ta väga teravat väljendusviisi, nimetades neid kontrrevolutsioonilisteks rahvusdemokraatideks, kes on sotsiaal-

⁵³ «Klassivõitlus», 1931, nr. 138.

⁵⁴ Sealsamas, lk. 17.

⁵⁵ «Klassivõitlus», 1931, nr. 138, lk. 19, 21.

⁵⁶ Sealsamas, 1932, nr. 150

fašismi agentuuriks. Neid aga, kes kaotuse põhjust selgitavad tehniliste ja puhtsõjaliste puudustega, nimetab ta pahempoolseteks avantüristideks.⁵⁷

Väga õigesti märgib ta ära EKP vea, et ei jäetud vabrikutesse, sõjaväeosadesse ja asutustesse aktiivseid seltsimehi, kes otsustaval silmapilgul oleksid seal organiseerinud lööksalkade toetamist.⁵⁸ Lõpuks rõhutab ta, et tuleb eriti alla kriipsutada juhi osa. Artiklis on tunda tugevat isikukultuse mõju, mida põhjustas 1931. a. avaldatud Stalini kiri «Bolševismi ajaloo mõningatest küsimustest» Isikukultuse tunnuseks on äärmiselt terav toon vastasrindlaste suhtes ja juhi osa eriline rõhutamine.

J. Reesenilt on kaks kirjutist.⁵⁹ Midagi uut need ei paku. Talurahvaprobleemi puhul ta puudutab vaid möödaminnes EKP vigu töös talurahva hulgas ja hindab üle revolutsioonilist valmisolekut ülestõusuks talurahva poolt. Selles osas olid N. Karotamme seisukohad tublisti kaalukamad ja õigemad.

Mingit lisa detsembriülestõusu uurimisele ei anna ka P Meiseli pikem teoreetiline artikkel «Lenini õpetus proletaarsest revolutsioonist».⁶⁰ Ilmus veel terve rida lühemaid kirjutisi, mis olid mõeldud peamiselt ülestõusu aastapäevade tähistamiseks ühes või teises perioodilises väljaandes.⁶¹ Siin kas on tegemist mälestustega mõne objekti vallutamisest või siis korratakse samu seisukohti, mida on eespool käsitletud.

1934. aastaga lakkas kirjutiste avaldamine ülestõusu kohta. Selle põhjuseks näib olevat kaks tegurit. 1934. aastal möödus 10 aastat ülestõusust ja seoses sellega pühendati ülestõusule võrdlemisi suurt tähelepanu. Pärast seda kaotas teema nagu osa oma aktuaalsusest. Veel mõjuvam tegur oli aga Stalini isikukultuse süvenemine, mille tagajärjel ikka vähem ja vähem pöörati tähelepanu teiste rahvaste revolutsioonilise ajaloo tundmaõppimisele. 1937.—38. aastad töid aga kaasa aktiivsemate Nõukogude Liidus elanud EKP tegelaste represseerimise ja eestikeelse perioodika sulgemise, mis võttis igasuguse võimaluse kirjutiste avaldamiseks.

* * *

Aastail 1924—1934 ilmus umbes viiskümmend lühemat ja pikemat kirjutist, kus käsitleti 1. detsembri ülestõusu.

⁵⁷ Sealsamas, lk. 1, 2.

⁵⁸ «Klassivõitlus», 1932, nr. 150, lk. 3.

⁵⁹ J. Reesen. Esimese detsembri ülestõusu üheksandaks aastapäevaks. — «Edasi», 1933 30. nov., nr. 184 ja J. Reesen. Esimese detsembri õppetunnid ja talurahvas. — «Klassivõitlus», 1934, nr. 11.

⁶⁰ «Klassivõitlus», 1931, nr-d 131/132, 133/134, 135/136, 138.

⁶¹ Juhtkirjad «Edasi», 1931, 30. nov., nr. 158 ja 1934, 30. nov., nr. 163; A. Põrk. 1. detsembri sõjariistus ülestõus Tallinnas 1924. a. — «Naistöoline ja Naiskolhoosnik», 1934, nr. 10/11; H. S. kirjutised, «Naistöoline ja talunaisterahvas», 1931, nr. 31; «Naistöoline ja naiskolhoosnik», 1932, nr. 41/42 jne.

Kirjutiste marksistlik-leninlik hinnang oli suureks panuseks 1. detsembri ülestõusu probleemide uurimises. Välja arvatud EKP vastasrindlaste tööd, on kõigis näidatud, et see oli Eesti töörahva kangelaslik väljaastumine, mis toimus revolutsioonilises situatsioonis. Ülestõusu marksistliku kontseptsiooni kujunemisel oli tähtis koht ülestõusust osavõtjate aprillikonverentsil 1925. aastal, kus sõnavõtjad toetasid EKP seisukohti ülestõusu eelduste, käigu ja nurjumise põhjuste hindamisel ning mõistsid hukka J. Palvadre, P. Petersoni ja teiste vastasrindlaste väärad seisukohad. Ainult E. Teiter kaitses nende seisukohti.⁶² Kuna VK(b)P Keskkomitee Eesti sektsioonide büroo liikmed ei nõustunud konverentsi otsusega, esitasid nad avalduse VK(b)P Keskkomiteele. Küsimust uuris vastav komisjon, mille otsuse kinnitas VK(b)P Keskkomitee Poliitbüroo, kus tunnistati õigeks EKP Keskkomitee tegevus ja hinnang 1. detsembri sündmustele.⁶³ Pärast seda ei esinenud Palvadre, Peterson jt. enam avalikult ajakirjanduse veerudel oma seisukohtadega, vaid tegid seda varjatud kujul.

Hinnatav oli ka «Pravdas» ilmunud artikkel «Detsembriülestõus Eestis», mis on tänapäevani jäänud ülestõusu poliitilise hinnangu aluseks.

Käsitletaval perioodil ilmunud kirjutiste puuduseks on asjatu, et ei ole näidatud allikmaterjale, väljaarvatud majandusliku olukorra analüüs. Ei ole küllaldaselt kirjeldatud ülestõusu ettevalmistust. See ei olnud võimalikki, kui Eestis püsis kodanlik kord, sest ei võinud paljastada neid seltsimehi, kes kuidagi ülestõusule olid kaasa aidanud ja elasid kodanliku diktatuuri tingimustes. Ei ole käsitletud ka ülestõusu plaane teistes kohtades peale Tallinna. Kuid kõigest hoolimata tehti neil aastatel ülestõusu uurimisel ära suur töö, mis sai aluseks Nõukogude Eesti ajaloolastele, kes, toetudes arhiivimaterjalidele, on andnud üksikasjalisi ja põhjalikke ülevaateid Eesti töörahva kangelaslikust ülestõusust.

⁶² ЕКРА, ф. 24, н. 1, с.-ü. 288, л. 88—90.

⁶³ ЕКРА, ф. 24, н. 1, с.-ü. 349, л. 31.

МАРКСИСТСКО-ЛЕНИНСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ВОССТАНИЯ I ДЕКАБРЯ 1924 Г. В 1924—1934 ГОДАХ

А. Вийги

Резюме

С 1924 по 1934 гг. о вооруженном восстании трудового народа Эстонии в 1924 г. появилось около 50 работ. Руководящие деятели КПЭ, организаторы и участники восстания Я. Анвельт, Х. Туммелтау, О. Рястас, Х. Пеегельманн, Н. Каротамм и др. в своих работах раскрыли с позиций марксизма-ленинизма

объективные политические и экономические предпосылки восстания. Причиной поражения восстания они считали неспособность КПЭ отнестись до конца к восстанию как к искусству. Поэтому КПЭ не смогла объединить действия ударных групп с активными выступлениями народных масс и закрепить первые успехи. Твердо охраняя ленинские принципы и соответственно оценивая восстание, КПЭ разоблачила ошибочные взгляды некоторых членов ВКП(б) (Я. Палвадре, П. Петерсона и др.), отрицавших революционную ситуацию в Эстонии в 1924 г. и считавших восстание бланкистским выступлением.

Марксистский анализ восстания, который был дан в период с 1924 по 1934 гг., является основой при его изучении историками Советской Эстонии.

MARXISTISCH-LENINISTISCHE AUFFASSUNG VOM AUFSTANDE DES 1. DEZEMBERS 1924

A. Viigi

Zusammenfassung

In den Jahren 1924—1934 erschienen ungefähr 50 Aufsätze, in denen der bewaffnete Aufstand der estnischen Werktätigen im Jahre 1924 behandelt wurde. Die führenden Funktionäre der Kommunistischen Partei Estlands, diejenigen, die den Aufstand vorbereitet und daran teilgenommen haben, J. Anvelt, H. Tumeltau, O. Rästas, H. Pöögelmann, N. Karotamm u. a., sind in ihren Abhandlungen von den marxistisch-leninistischen Standpunkten ausgegangen und haben gezeigt, daß entsprechende wirtschaftliche und politische Vorbedingungen für den Aufstand vorhanden waren. Als Grund des Mißerfolges bezeichnete man die Unerfahrenheit der KPE, sich zu dem Aufstand als Kunst zu verhalten. Deswegen war man außerstande, die Tätigkeit der Stoßtrupps mit der Aktivität der Volksmengen zu verbinden und die ersten Fortschritte auszunutzen.

Indem man entschlossen die Leninschen Standpunkte verteidigt und dementsprechend den Aufstand eingewertet hat, wurden die fehlerhaften Standpunkte einiger Mitglieder der KP(B) UdSSR — J. Palvadre, P. Peterson u. a. —, die eine revolutionäre Situation abstritten und den Aufstand für eine blanquistische Verschwörung hielten, entlarvt.

Die in dieser Periode erschienenen marxistischen Auffassungen dienen für die Historiker Sowjetestlands als Grundlage beim Erforschen den Aufstandes vom 1. Dezember.